

kulturou za změnu

Stuart Jeffries **Grandhotel nad propastí**

Host, 2022, překlad Petr Fantys, 461 stran

TEXT PETR MAREŠ

FOTO HOST

HODNOCENÍ 92 %

Podle růžového obalu a názvu knihy by leckdo mohl nabýt dojmu, že Jeffriesova kniha bude spíš milostný román než kolektivní biografie „otců zakladatelů“ frankfurtské školy, pro jejichž učení se vžil název neomarxismus, ačkoliv oni sami ho nepoužívali.

Tito myslitelé však nenaplnňovali stereotypní obraz levičáka. Paradoxem, vetknutým už do názvu knihy, je fakt, že tvůrci kritické teorie byli vesměs potomky bohatých židovských obchodníků a z intelektuálních výšin shlíželi do propasti chudoby. Navzdory svým rodičům začali oprašovat Marxovy humanistické teze o postupném, ale nevyhnutelném zániku kapitalismu. Jeffriesovi hrdinové se však jako jejich vousatý „praotec“ nestarali ani tak o ekonomickou základnu, ale spíš o opomíjenou nadstavbu v podobě kultury a umění. Obojí zkoumali ve svém sociálním institutu přezdívaném Café Marx v německém Frankfurtu nad Mohanem.

Život židovských intelektuálů v 20. a 30. letech v Německu nebyl však nikterak jednoduchý. Brzy museli opustit své rozsáhlé knihovny a prchnout před Hitlerem a jeho nacistickou klakou za oceán. Nejhůře dopadl Walter Benjamin, který spáchal na útěku

sebevraždy. Nicméně jeho esej Umělecké dílo ve věku své technické reprodukovatelnosti je dodnes nejcitovanějším teoretickým textem o funkci masové kultury, podle nějž díky snadnému vytváření kopií může umění „sloužit“ všem, nikoliv jen movitým elitám, velebícím efemérní kult originálu.

Jako první tehdy frankfurtští myslitelé poukázali na to, která masová kultura a svět reklamy zotročují život lidí, a tím celou společnost. Kromě Marxe si navíc vzali na pomoc ještě Freuda. Oba totiž „kázali“, i když každý po svém, že lidé podléhají společenskému klamu, který je potřeba rozkrýt a následně překonat. Tento postoj však ortodoxní marxismus vyhlásil za svou herezi, protože sám nastražil lidem do cesty jiný velký klam – komunistickou diktaturu.

Židovští intelektuálové se nevyhnuli problémům ani za velkou louží, kde působili pod vedením Maxe Horkheimera. Jistou dobu museli dokonce přestat používat pojmy jako marxismus a revoluce, aby nerozhněvali svoje chleboďárce, kteří byli sami zástupci jimi kritizovaného kapitalismu, a nestali se tak oběťmi dalšího honu na čarodějnice.

Není bez zajímavosti, že Theodor Adorno byl i hudebním kritikem, který však v tehdejší populární hudbě – jako byl jazz – spatřoval osídla kapitalismu a dával přednost dodekafonii, které však sotva kdo rozuměl, natož aby naplnila touhy lidových mas. Dnes by zřejmě v rapu spatřoval tytéž konzumní nástrahy, což v jeho komerční podobě do jisté míry platí.

V šedesátých letech se stal pro změnu modlou studentského hnutí Herbert Marcuse, který definoval problémy doby ve svém Jednorozměrném člověku. V mladých studentech a kontrakultuře viděl nový intelektuální vzdor a touhu po změně, tak jako kdysi v úsilí frankfurtské školy. Od kolegů to ale tehdy schytl jako naivní prohřešek. Zarputile kritického Adorna zase studenti vyhnali z katedry, když na ně poslal policii.

Jejich nejdůslednějším pokračovatelem byl Jürgen Habermas. I když původně člen Hitlerjugend, nakonec se stal urputným zastáncem občanské společnosti, která by se měla pomoci otevřené komunikace umět bránit proti nedemokratickým systémům. K nástupu internetu byl ale skeptický a prozíravě v něm viděl další past odcizení.

Jeffries poutavě ukazuje, že frankfurtská škola nikdy nebyla uceleným učením, ale spíš souborem tezí svérázných individualit, které se samy mezi sebou dostávaly občas do křížku. Bojovaly proti přísné vědecké racionalitě, přesto ji samy často rády využívaly. Jejich přínos tkví ale především v uznání role kultury ve snaze o společenskou změnu. Zároveň neoblomně podporovaly emancipaci a svobodu jednotlivce. Přesný opak toho, co jim zarputili kritici neomarxismu, neznali věci, často vyčítají. Pokud však někdo z jejich textů vytváří nová dogmata, stává se rovněž obětí sebeklamu.

Kritické myšlení musí být neustále ve střehu a bojovat proti nástrahám systému – ať už směřuje kamkoliv.